

Προς:
Διευθυντή Δημοτικής Εκπαίδευσης
Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού
1434 Λευκωσία

Ημερομηνία: 30/9/19

Θέμα: Αίτηση για έγκριση εκπαιδευτικού/κής προγράμματος/δράσης

Παρακαλώ όπως εγκρίνετε το/την εκπαιδευτικό/ή πρόγραμμα/δράση με τίτλο: **«Μικροί Φιλόσοφοι»**, για μαθητές/μαθήτριες Προδημοτικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης Α και Β Κύκλου.

ΧΩΡΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ/ΔΡΑΣΗΣ:

ΧΩΡΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ
Σχολικοί Χώροι	-	-

ΕΜΨΥΧΩΤΕΣ/ΕΜΨΥΧΩΤΡΙΕΣ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΖΟΥΝ ΤΟ/ΤΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ/ΔΡΑΣΗ:

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΣ/ΟΙ ΤΙΤΛΟΣ/ΟΙ	ΑΛΛΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ/ ΕΜΠΕΙΡΙΑ
1.	Μαρίνα Κατσαρή	<i>* Περιγραφή όλων των πανεπιστημιακών τίτλων για τις εμψυχώτριες περιλαμβάνεται πιο κάτω στην αναλυτική περιγραφή του προγράμματος</i>	<i>* Περιγραφή για άλλα προσόντα και εμπειρία, περιλαμβάνεται πιο κάτω στην αναλυτική περιγραφή</i>
2.	Ρεβέκκα Κατσαρή	*	*

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ/ΡΙΕΣ-ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ:

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΣ/ΟΙ ΤΙΤΛΟΣ/ΟΙ	ΑΛΛΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ/ ΕΜΠΕΙΡΙΑ
1.	Μαρίνα Κατσαρή	<i>* Περιγραφή όλων των πανεπιστημιακών τίτλων για τις συντελέστριες περιλαμβάνεται πιο κάτω στην αναλυτική περιγραφή του προγράμματος</i>	<i>* Περιγραφή για άλλα προσόντα και εμπειρία, περιλαμβάνεται πιο κάτω στην αναλυτική περιγραφή</i>

2.	Ρεβέκκα Κατσαρή		
----	-----------------	--	--

ΦΟΡΕΑΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ (αν υπάρχει):

ΦΟΡΕΑΣ/ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	TAXYΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ
-	-	-

ΥΠΕΥΘΥΝΟ ΑΤΟΜΟ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ:

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	TAXYΔΡΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
Μαρίνα Κατσαρή	marinakatsaris@hotmail.com	99009310

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥ

.....

Με την αίτηση θα πρέπει να επισυναφθούν τα ακόλουθα:

1. Αναλυτική περιγραφή εκπαιδευτικού/ής προγράμματος/δράσης (ακολουθεί το σχετικό έντυπο στην επόμενη σελίδα).
2. Ενημερωτικό υλικό που θα δίνεται στους/στις εκπαιδευτικούς (αν υπάρχει).
3. Έντυπο ή άλλο υλικό που θα δίνεται στους/στις μαθητές/μαθήτριες (αν υπάρχει).
4. Πρωτότυπο ή πιστοποιημένο αντίγραφο Πιστοποιητικού Λευκού Ποινικού Μητρώου, για κάθε εμψυχωτή/εμψυχώτρια, το οποίο να έχει εκδοθεί εντός των τελευταίων δύο μηνών (εκδίδεται από την Αστυνομία).
5. Πρωτότυπο ή πιστοποιημένο αντίγραφο Πιστοποιητικού μη Περίληψης Προσώπου στο Αρχείο Καταδικασθέντων για Σεξουαλικά Αδικήματα σε Βάρος Παιδιών, για κάθε εμψυχωτή/εμψυχώτρια, το οποίο να έχει εκδοθεί εντός των τελευταίων δύο μηνών (εκδίδεται από την Αστυνομία).
6. Πιστοποιητικό Πυρασφάλειας (εκδίδεται από την Πυροσβεστική Υπηρεσία).

Τα απαιτούμενα έγγραφα θα πρέπει να αποσταλούν σε έντυπη και σε ηλεκτρονική μορφή στο dde@moec.gov.cy

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ/ΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ/ΔΡΑΣΗΣ

1. ΤΙΤΛΟΣ: «Μικροί Φιλόσοφοι»
2. ΤΑΞΗ/ΗΛΙΚΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΑ ΟΠΟΙΑ ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ: σε μαθητές/μαθήτριες Προδημοτικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης Α' και Β' Κύκλου.
3. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: επισυνάπτεται πιο κάτω.
4. ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΜΕ ΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: επισυνάπτεται πιο κάτω.
5. ΣΤΟΧΟΙ: επισυνάπτονται πιο κάτω.
6. ΜΕΣΑ/ΥΛΙΚΑ: υπολογιστής, φορητό σύστημα ήχου, μουσικά όργανα, υφάσματα, χαρτόνια, ψαλίδια, κορδέλες ρυθμικής, καπέλα, μαρκαδόροι, μπογιές, χαρτόνια, plush toys.
7. ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ/ΔΡΑΣΗΣ (σε λεπτά): 80 λεπτά (με δυνατότητα επέκτασης ανάλογα με τις ανάγκες της σχολικής μονάδας).
8. ΠΟΡΕΙΑ/ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ: επισυνάπτεται πιο κάτω.
9. ΚΟΣΤΟΣ ΠΟΥ ΘΑ ΚΑΤΑΒΑΛΛΟΥΝ ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ: 75 ευρώ ανά εργαστήριο, 150 ευρώ για 2 εργαστήρια και 225 ευρώ για 3 εργαστήρια (*μέγιστος αριθμός παιδιών σε κάθε εργαστήριο 25 παιδιά)

*Τα άπορα παιδιά δεν θα πληρώνουν κάποιο κόστος συμμετοχής.

*Για εργαστήρια που πραγματοποιούνται σε περιοχές που συνολικά απέχουν οδικά άνω των 100 χιλιομέτρων από τη Λευκωσία θα χρεώνονται επιπλέον 20€ για οδοιπορικά.

Βιογραφικά

Μαρίνα Κατσαρή

Σπούδασε Νηπιαγωγός στο Πανεπιστήμιο Κύπρου και ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές τις σπουδές στο Δράμα και Θέατρο στην Εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο του Warwick. Εργάστηκε ως διδάσκουσα στο Πανεπιστήμιο Κύπρου όπου δίδαξε «Δημιουργικό Δράμα» και στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου όπου δίδαξε «Παιδική Λογοτεχνία» και «Δημιουργική Ιστορία στο Νηπιαγωγείο». Εργάζεται ως εξωτερική συνεργάτης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου σχεδιάζοντας παραδίδοντας σεμινάρια επιμόρφωσης εκπαιδευτικών Προσχολικής Εκπαίδευσης σχετικά με τα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα και στα Σεμινάρια σε Σχολική Βάση και Σεμινάρια για Γονείς (τρέχον). Διδάσκει επίσης, ως εξωτερικός συνεργάτης στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Global Collage «Δημιουργικές Τέχνες και Εμπύχωση».

Εργάστηκε επίσης ως Νηπιαγωγός σε κοινοτικά και ιδιωτικά νηπιαγωγεία σε Κύπρο και Αγγλία. Δραστηριοποιείται παράλληλα ως Αφηγήτρια παρουσιάζοντας παραστάσεις για παιδιά και ενήλικες και ως θεατροπαιδαγωγός, σχεδιάζοντας και πραγματοποιώντας εγκεκριμένα εκπαιδευτικά προγράμματα από το Υπουργείο Παιδείας σε Μουσεία (Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, CVAR, Οικία Διονύσου/Πάφος). Επίσης, παραδίδει Βιωματικά Εργαστήρια σε ενήλικες σχετικά με την τέχνη της αφήγησης με πιο πρόσφατα αυτά στο Θεατρικό Καταφύγιο του ΘΟΚ (2016, 2017, 2018) και στο Μουσικό Χωριό Φέγγαρος (2016, 2017, 2018). Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της ομάδας αφήγησης «Παραμυθίες», με τις οποίες εφάρμοσε εγκεκριμένα προγράμματα από το Υπουργείο Παιδείας σε Δημόσια Δημοτικά Σχολεία και στο Μουσείο CVAR. Την ακαδημαϊκή χρονιά 2017-2018 παρουσίασε μαζί με την μουσικό Ηλιάνα Παύλου την εγκεκριμένη από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού μουσικοαφηγηματική «Πέντε σακιά γεμάτα, παραμύθια, ψέματα κι αλήθεια» για παιδιά Α', Β' και Γ' Δημοτικού (τρέχον πρόγραμμα). Το 2016-2017 παρουσίασε μαζί με τον συνεργάτη της Δημήτρη Φυρίο τις εγκεκριμένες μουσικοαφηγηματικές παραστάσεις (τρέχοντα προγράμματα): «Το κουκί ή το ρεβίθι;» για παιδιά Προδημοτικής, Α' και Β' Δημοτικού και «Παραμύθια για τα παπούτσια των άλλων» για παιδιά Γ-Στ' Δημοτικού (KB).

Ρεβέκκα Κατσαρή

Η Ρεβέκκα Κατσαρή αποφοίτησε από το Τμήμα Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου (Προδημοτική Εκπαίδευση, minor Ψυχολογίας) και είναι κάτοχος Master of Research in Spanish, Portuguese and Latin American Cultural studies του Birbeck University of London (Αγγλία). Έχει εργαστεί ως παιδαγωγός σε Κύπρο, Ισπανία, Αγγλία και Κολομβία, σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία. Έχει σχεδιάσει και εφαρμόσει εργαστήρια και εκπαιδευτικά προγράμματα στην Κύπρο και στο εξωτερικό που αφορούν σε θέματα πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης για λογαριασμό φορέων

όπως το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου, το Πολιτιστικό και Ερευνητικό Ίδρυμα ARTos (Κύπρος), ART4Space (Αγγλία), Υπουργείο Πολιτισμού Κολομβίας (Mincultura), Πανεπιστήμιο Santiago de Cali (USC) (Κολομβία), Διεθνές Φεστιβάλ Βιβλίου (FILBo, Μπογκοτά, Κολομβία), 8ο Φεστιβάλ Λογοτεχνίας Μπογκοτά (Fundación Fahrenheit 451), δημόσια βιβλιοθήκη Gabriel García Márquez κ.ά. (Κολομβία). Μεταξύ των σημαντικότερων σταθμών της επαγγελματικής της σταδιοδρομίας συγκαταλέγονται:

- 2015, εκπροσωπεί το σχολείο Kingswood Primary School (Αγγλία) όπου εργάζεται στην Κένυα στα πλαίσια του προγράμματος ανταλλαγής δασκάλων «Connecting Classrooms» του British Council.
- 2016, παρουσιάζει πτυχές του κυπριακού πολιτισμού και διοργανώνει εργαστήρια για παιδιά στο πλαίσιο του 10^{ου} Παγκοσμίου Συνεδρίου «Vuelven Los Comuneros» στην Bucaramanga της Κολομβίας.
- 2017-2018, μαζί με συνεργάτες της κερδίζει βραβείο και υποτροφία στον διαγωνισμό της Γραμματείας Πολιτισμού, Ανάπτυξης και Αθλητισμού της Μπογκοτά για τη σειρά βιωματικών εργαστηρίων «Μαγειρεύοντας την Ειρήνη».

Αυτή τη στιγμή η Ρεβέκκα σχεδιάζει και εμψυχώνει εργαστήρια σε διάφορα ιδιωτικά σχολεία στην Λευκωσία όπως το The Giving Tree, Little Gems, The Hills και Marina's Playschool για παιδιά από 18 μηνών μέχρι 6 χρονών.

Εισήγηση Εφαρμογής του Εκπαιδευτικού Προγράμματος:

«Μικροί Φιλόσοφοι»: σειρά βιωματικών, δημιουργικών εργαστήριων φιλοσοφίας.

Υπόβαθρο

Η Φιλοσοφία για Παιδιά (ΦγΠ), [Philosophy for Children (P4C)], συνιστά μία συγκροτημένη προσέγγιση που δομείται από μία ακολουθία εκπαιδευτικών φάσεων και εισάγει τα παιδιά σε μια ερευνητική, διαλεκτική και κριτική διαδικασία. Η προσέγγιση δίνει έμφαση στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, των δεξιοτήτων ανάπτυξης συλλογισμού και προωθεί την ανταλλαγή απόψεων με απώτερο στόχο την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, γνώσεων και στάσεων ενεργού πολιτότητας [active citizenship], προτεραιότητα που θέτει και η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής για τη Συνεργασία στην Εκπαίδευση και την Κατάρτιση "ET 2020" [European Policy Cooperation -ET 2020 framework]¹. Κυρίαρχο ρόλο στη διαδικασία αυτή επέχει η ανάπτυξη ενσυναίσθησης [empathy].

Το πρόγραμμα Φιλοσοφία για Παιδιά (ΦγΠ), αναπτύχθηκε για πρώτη φορά από τον Matthew Lipman κατά τη δεκαετία του '70 οπότε και άρχισε να θέτει σε εφαρμογή τα ερευνητικά του προγράμματα αναφορικά με την ανάπτυξη της παιδικής νοημοσύνης. Ουσιαστικά, μέσω της έρευνάς του, επεδίωξε να απαντήσει στον J.Piaget (1933) ο οποίος ισχυριζόταν ότι τα παιδιά πριν την ηλικία των 11-12 ετών είναι αδύνατον να μπορούν να διδάσκονται φιλοσοφία. Ο Lipman, αντιθέτως, υποστήριξε ότι η ικανότητα των παιδιών να σκέφτονται αφαιρετικά μπορεί να καταστήσει δυνατή την εκ μέρους τους προσέγγιση των εννοιών της φιλοσοφίας.

Η Φιλοσοφία για Παιδιά, λόγω της πολύπλευρης ωφέλειάς της, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι κατά εισαγωγή και επεξεργασία θεμάτων που άπτονται ευρύτερου προβληματισμού και αφορούν στην ανάπτυξη της ιδιότητας του ενεργού, δημοκρατικού, παγκόσμιου πολίτη όπως, στη βιώσιμη ανάπτυξη, στη συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων, στη φτώχεια, στις ίσες ευκαιρίες καθώς και σε άλλα σημαντικά θέματα τα οποία απασχολούν τα παιδιά όπως: «ποιος/α είμαι», «τι είναι η αγάπη, η φιλία, η γνώση, η οικογένεια», «ποιοί είναι το νόημα της ζωής;», «τι είναι το σωστό;», «πώς ζω αρμονικά με τους άλλους» και άλλα πολλά.

Επίσης καλλιεργεί στα παιδιά:

- την ικανότητα κριτικής σκέψη
- τις γλωσσικές δεξιότητες καθώς και τις δεξιότητες λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας
- την δεξιότητα συμμετοχής σε συζήτηση
- την κοινωνικότητα
- την ανεκτικότητα στη διαφορετική γνώμη
- τη δημιουργία συσχετίσεων ανάμεσα σε διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα
- τη δυνατότητα σχετικής αποστασιοποίησης από τα προβλήματά τους και την θεώρησή τους υπό ένα πιο γενικό πρίσμα
- την ικανότητα δημιουργίας θετικών σχέσεων μεταξύ τους
- το θετικό κλίμα στην τάξη, στο σχολείο και στο σπίτι καθώς και την ικανότητα των ίδιων των παιδιών να συμβάλλουν σε αυτό.

Περιγραφή Εκπαιδευτικού Προγράμματος «Μικροί Φιλόσοφοι»:

¹ https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en

Ποιοι/ες είμαστε; Τι δημιουργεί την ταυτότητά μας σαν άτομα; Τα σώματά μας; Οι αναμνήσεις μας; Οι αξίες μας; Τι είναι η ευτυχία κι αν υπάρχει πως μπορούμε να την κατακτήσουμε; Που την αναζητούμε τελικά στην σύγχρονη κοινωνία; Τι είναι η αγάπη; Τι είναι η φιλία; Ποιο είναι το σωστό και ποιο το λάθος; Πως πετυχαίνουμε την αρμονική συμβίωση με τους άλλους; Αυτά και άλλα πολλά ερωτήματα, που λόγω έλλειψης χρόνου σπάνια συζητιούνται στο σχολείο και στο σπίτι, στριφογυρίζουν καθημερινά μέσα στο μυαλό των παιδιών μας.

Η αφηγήτρια, θεατροπαιδαγωγός και νηπιαγωγός Μαρίνα Κατσαρή (Master of Arts in Drama and Theatre in Education, Warwick University, HB) και η νηπιαγωγός Ρεβέκκα Κατσαρή (Master of Research in Spanish, Portuguese and Latin American Cultural Studies, Birkbeck University, HB) ενώνουν τις δημιουργικές τους δυνάμεις και προτείνουν μια καινοτόμο σειρά βιωματικών εργαστηρίων φιλοσοφίας για παιδιά με τίτλο **«Μικροί Φιλόσοφοι»**. Το πρόγραμμα απευθύνεται σε μαθητές/μαθήτριες Νηπιαγωγείου και Δημοτικής Εκπαίδευσης Α' και Β' Κύκλου και έχουν διάρκεια 80 λεπτά (ανά εργαστήριο). Τα εργαστήρια προσαρμόζονται ανάλογα με τις ηλικίες των παιδιών και τις ανάγκες της εκάστοτε σχολικής μονάδας.

Τα προτεινόμενα βιωματικά εργαστήρια συνδυάζουν δημιουργικά τις αρχές της φιλοσοφίας για παιδιά (ΦγΠ), τις τεχνικές αφήγησης, του θεάτρου/δράματος στην εκπαίδευση, την μουσική και των εικαστικών τεχνών. Συγκεκριμένα, τα παιδιά υποδύονται ρόλους, εξερευνούν φιλοσοφικές έννοιες με δημιουργικό και διαδραστικό τρόπο, ξεδιπλώνουν τα συναισθήματά τους, τις ανησυχίες τους, τα όνειρα και τις πεποιθήσεις τους, εκφράζονται μέσα από παιχνίδια αυτογνωσίας, εικαστική δημιουργία, θεατρικά παιχνίδια, μουσικοκινητικές ασκήσεις που διατηρούν σε όλη τους τη διάρκεια το στοιχείο της ανατροπής και του διαλόγου.

Ειδικότεροι στόχοι του Εκπαιδευτικού Προγράμματος «Μικροί Φιλόσοφοι» με βάση τα αναλυτικό πρόγραμμα της Προδημοτικής Εκπαίδευσης:

Το πρόγραμμα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα στόχων από τους Τομείς Ανάπτυξης: Προσωπική και Κοινωνική Συνειδητοποίηση, Συναισθηματική Ενδυνάμωση και Κινητικές Ικανότητες για παιδιά Νηπιαγωγείου (από 3 – 6 χρονών), όπως αυτοί διαρθρώνονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (2016).

Τομείς Ανάπτυξης

Προσωπική και Κοινωνική Συνειδητοποίηση

Άξονας: Προσωπική Ανάπτυξη

- **Ανεξαρτησία και αυτοπεποίθηση**
  - Να αναπτύσσει αυτοπεποίθηση σε σχέση με τις ικανότητες του με τη συμμετοχή του σε ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες και εισηγήσεις δράσεων
- **Στάση μάθησης**
  - Να δείχνει ενδιαφέρον σε νέες εμπειρίες και γνώσεις
  - Να έχει θετική στάση απέναντι στο καινούργιο

Άξονας: Κοινωνική Ανάπτυξη

- **Κοινωνική γνώση – κοινωνικές δεξιότητες**
  - Να συνεργάζεται με άλλα παιδιά σε διάφορα πλαίσια παιχνιδιού και διαδραστικών δραστηριοτήτων
  - Να ακολουθεί κανόνες και να συμμετέχει ενεργά σε δομημένες δραστηριότητες
  - Να αλληλεπιδρά και να επικοινωνεί με άλλα παιδιά για την υλοποίηση ενός κοινού στόχου

- Να απολαμβάνει την αλληλεπίδραση με άλλα παιδιά
- **Κοινωνική Ταυτότητα**
  - Να προσπαθεί για την ομαλή συνύπαρξη στο πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται
  - Να απολαμβάνει την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία του με τους άλλους που οδηγούν σε χαρούμενες στιγμές

Άξονας: Ηθική και Πνευματική Ανάπτυξη

- **Ανάγκες άλλων**
  - Να αναγνωρίζει ότι όλα τα άτομα είναι ίσα
- **Σεβασμός προς τη διαφορετικότητα**
  - Να εκτιμά και να σέβεται τη διαφορετικότητα
  - Να αναπτύξει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον κόσμο γύρω του
  - Να αντιληφθεί ότι ο κόσμος λειτουργεί μέσα σε πλαίσια και όρια
- **Όρια και επιπτώσεις συμπεριφοράς**
  - Να αναγνωρίζει ότι η παραβίαση κανόνων έχει επιπτώσεις

Τομέας: Συναισθηματική Ενδυνάμωση

Άξονες: Αναγνώριση συναισθημάτων

- Να αναγνωρίζει διάφορα συναισθήματα όπως για παράδειγμα σε εκφράσεις προσώπου

Έκφραση συναισθημάτων

- Να εκφράζει μη λεκτικά τα συναισθήματα του π.χ. φωνή / πρόσωπο / σώμα

Κατανόηση συναισθημάτων

- Να ορίζει μη λεκτικά τα διάφορα συναισθήματα μέσα από μουσική και κίνηση (υπόδυση ρόλου με διάφορα συναισθήματα στα πλαίσια της αφήγησης)

Ενσυναίσθηση

- Να κατανοεί την προοπτική των άλλων παιδιών ή των ενηλίκων
- Να αναγνωρίζει και να αντιδρά κατάλληλα στα συναισθήματα των ηρώων των παραμυθιών
- Να δείχνει να νοιάζεται για τα συναισθήματα των ηρώων των παραμυθιών

Τομέας: Κινητικές ικανότητες

Άξονες: Χρήση, συντονισμός και έλεγχος μεγάλων μυών

- Να αναγνωρίζει τα διάφορα μέρη του σώματος του και να κατανοεί τον τρόπο που κινούνται
- Να κινείται με συγκεκριμένο στόχο και συντονισμό
- Να κατανοεί διάφορες κινητικές έννοιες και έννοιες χώρου: μπροστά – πίσω, δεξιά – αριστερά κ.α.
- Να συντονίζει τις κινήσεις του
- Να συσχετίζει τις βασικές κινήσεις του με ρυθμό ή μουσική

Το πρόγραμμα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα στόχων και **από τα εξής τρία Γνωστικά Αντικείμενα: Κοινωνικές Σπουδές, Γλωσσική Αγωγή και Μουσική Αγωγή**, για παιδιά Νηπιαγωγείου (από 3 – 6 χρονών), όπως αυτοί διαρθρώνονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (2016).

Μουσική Αγωγή

Άξονες: Εκτέλεση

- Να ελέγχει τον παραγόμενο ήχο και να πειραματίζεται με τη φωνή του
- Να πειραματίζεται και να εξερευνά διάφορους τρόπους παραγωγής ήχου π.χ. με το σώμα

Ακρόαση

- Να ακούει με προσοχή μικρής έκτασης μουσικά κομμάτια
- Να αναγνωρίζει ακουστικά ή και να ονομάζει μουσικά όργανα και οικογένειες οργάνων
- Να αναγνωρίζει – ανακαλεί αποκωδικοποιεί τι ακούει

Στάσεις

- Να συμπεριφέρεται ως καλός/ή ακροατής ανάλογα με τις περιστάσεις της μουσικής επικοινωνίας

Κοινωνικές Σπουδές

Άξονες: Κοινωνικό και Πολιτικό Περιεχόμενο

- Να αναγνωρίζει ότι σε διαφορετικά πλαίσια ισχύουν διαφορετικά δικαιώματα και υποχρεώσεις

Ιστορικό Περιεχόμενο

- Να έρθει σε επαφή και να εξοικειωθεί με τη χρήση εννοιών χρόνου μέσω της αφήγησης ιστοριών π.χ. χρονική αλληλουχία της αφήγησης και χρονική διαδοχή των γεγονότων
- Να εντοπίζει σχέσεις αιτιών και αποτελεσμάτων στα πλαίσια της ιστορίας
- Να εντοπίζει λόγους για συγκεκριμένες συμπεριφορές π.χ. η δράση φανταστικών και πραγματικών χαρακτήρων: λόγοι, κίνητρα, σκεπτικό πίσω από τη δράση αυτή

Γλωσσική Αγωγή

Άξονες: Προφορική επικοινωνία

Ακρόαση:

- Να κατανοεί κοινωνικά πλαίσια μνημόνια και να ανταποκρίνεται σε προσκλήσεις για εμπλοκή σε δραστηριότητα π.χ. παιχνίδι, τραγούδι κ.α.
- Να συμμετέχει ως ενεργητικός/η ακροατής/τρια σε συζητήσεις (παρακολούθηση και δήλωση προσοχής τους με μη λεκτικά μέσα (στάση σώματος, οπτική επαφή κ.α.)
- Να αναγνωρίζει πως αλλάζει το ύφος και ο τόνος της φωνής σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας
- Να διακρίνει διαφορετικά είδη προφορικού λόγου

Ομιλία:

- Να διερευνά άγνωστο λεξιλόγιο που εντοπίζουν μέσα στα παραμύθια π.χ. άγνωστες λέξεις
- Να εμπλέκεται σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας προσαρμόζοντας ανάλογα το ύφος του

- Να αξιοποιεί μη λεκτικά εκφραστικά μέσα και παραγλωσσικά στοιχεία π.χ. χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου, στάση σώματος κ.α.

Ειδικότεροι Στόχοι του Εκπαιδευτικού Προγράμματος με βάση τα αναλυτικό πρόγραμμα της Δημοτικής Εκπαίδευσης:

Το πρόγραμμα καλύπτει ένα ευρύ φάσμα στόχων από τα τρία Γνωστικά Αντικείμενα: Αγωγή Υγείας, Θεατρική Αγωγή, Νέα Ελληνική Γλώσσα και Μουσική Αγωγή, όπως αυτοί διαρθρώνονται στα Προγράμματα Σπουδών.

Αγωγή Υγείας

Βασικοί άξονες του Αναλυτικού Προγράμματος και Πρόγραμμα Σπουδών Αγωγής Υγείας και οι επιμέρους στόχοι:

A. Ανάπτυξη και ενδυνάμωση εαυτού:

A.1. Ανάπτυξη και εξέλιξη εαυτού:

- Να αναγνωρίζουν, όταν ακροάζονται τις ιστορίες, βασικά ανθρώπινα συναισθήματα
- Να κατανοούν τα αίτια και τις συνέπειες των συναισθημάτων στη ζωή των ανθρώπων
- Να γνωρίζουν μέσα από τις αλληγορίες των παραμυθιών, βασικές αξίες της ζωής
- Να είναι σε θέση να ανακαλούν και να εκφράζουν δικές τους εμπειρίες στα πλαίσια της διαδραστικής αφηγηματικής δράσης

A.2. Συναισθηματική εκπαίδευση και αυτοεκτίμηση

- Να καλλιεργήσουν θετική στάση και σεβασμό για βασικές, πανανθρώπινες αξίες της ζωής
- Να αναπτύξουν ενσυναίσθηση
- Να έρθουν σε επαφή με κοινωνικά στερεότυπα μέσα από τον αλληγορικό λόγο

A.3. Αξίες ζωής

- Να καλλιεργήσουν νοητικές δεξιότητες όπως κριτική σκέψη, δημιουργική σκέψη, στοχοθέτηση, λήψη απόφασης και επίλυσης προβλημάτων
- Να αναπτύξουν δεξιότητες υγιούς διαχείρισης των συναισθημάτων τους

B. Δημιουργία και βελτίωση κοινωνικού εαυτού

B.1. Ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και σχέσεων

- Να προβληματίζονται για τους παράγοντες που επηρεάζουν θετικά και αρνητικά τις κοινωνικές σχέσεις
- Να κατανοούν το πλαίσιο της αλληλεγγύης, της ανεκτικότητας και της κοινωνικής συνύπαρξης
- Να εξασκηθούν στην δεξιότητα της ενεργητικής ακρόασης

B.2. Αποδοχή και διαχείριση διαφορετικότητας και διαπολιτισμικότητας

- Να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη, για θέματα διαφορετικότητας, σε σχέση με το άτομο/την ομάδα/την κοινότητα
- Να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας, τρόπους επίλυσης συγκρούσεων και σεβασμού των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους

Θεατρική Αγωγή

Βασικοί άξονες του Αναλυτικού Προγράμματος και Πρόγραμμα Σπουδών Θεατρικής Αγωγής και οι επιμέρους στόχοι:

A) Ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων

- Να αναπτύσσουν τα εκφραστικά τους μέσα ώστε να επικοινωνούν ιδέες, συναισθήματα και εμπειρίες μέσω της διαδραστικής αφήγησης (π.χ. το σώμα ως μέσο επικοινωνίας: σώμα του αφηγητή και του μουσικού, χειρονομίες, γκριμάτσες, μιμική)
- Να αναπτύσσουν τη φαντασία, την παρατηρητικότητα, τη μνήμη και την κριτική σκέψη ώστε να επικοινωνούν ιδέες και σκέψεις

B) Καλλιέργεια αξιών, υιοθέτηση στάσεων και επίδειξη συμπεριφορών, που απαρτίζουν τη σύγχρονη δημοκρατική πολιτότητα

- Να αποστασιοποιούνται (ως θεατές/παρατηρητές) και να παρακολουθούν κριτικά τα δρώμενα
- Να καλλιεργούν τα αισθητικά τους κριτήρια, αλλά και τη συναισθηματική τους νοημοσύνη μέσω της αφηγηματικής τέχνης, της μουσικής κ.ά.

Νέα Ελληνική Γλώσσα

1. Βασικοί άξονες του Προγράμματος Σπουδών για τη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας και οι επιμέρους στόχοι:

A. Ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων και δεξιοτήτων

A.1. Η γλώσσα ως δομικό σύστημα

- Να αποκτήσουν εμπειρία της αφηγηματικής δομής της νέας ελληνικής (φωνητική και φωνολογία, σύνταξη)
- Να αναπτύξουν, μέσω της ακρόασης, την κατανόηση της δομής της νέας ελληνικής (λέξεις, φράσεις, σημεία στίξης).
- Να καλλιεργήσουν, μέσω της ακρόασης, τη χρήση στοιχείων της γραμματικής (επίθετα, επιρρήματα, αντωνυμίες) και που το ρόλο που επέχουν στον αφηγηματικό λόγο.
- Να διευρύνουν το λεξιλόγιό τους στη νέα ελληνική αλλά και στην κυπριακή διάλεκτο.

2. Θεματικές Ενότητες

A. Κατανόηση προφορικών κειμένων: Δεξιότητες που αφορούν τη σχέση του κειμένου με το στενό και ευρύτερο πλαίσιο επικοινωνίας του

Οι μαθητές ως ακροατές /τριες:

- Να γνωρίσουν την αμεσότητα, τις αξίες και τη δύναμη του προφορικού λόγου ως μέσου μετάδοσης πληροφοριών, ιστοριών και στοιχείων από τις παραδόσεις διαφόρων λαών
- Να συνειδητοποιούν τη δυναμική φύση της ακρόασης

Για περισσότερες πληροφορίες και διευκρινίσεις σχετικά με τα εργαστήρια καθώς και για τον διακανονισμό της ημερομηνίας παρακαλώ επικοινωνήστε:

Μαρίνα Κατσαρή

Email: marinakatsaris@hotmail.com

Τηλέφωνο: +357 99009310

Ρεβέκκα Κατσαρή

Email: mydiodora@gmail.com

Τηλέφωνο: +00357 96753271

Αναλυτική περιγραφή των βιωματικών εργαστηρίων

Προδημοτική, Α' και Β' Δημοτικού

1ο Βιωματικό Εργαστήρι

Θέμα: «Πίστη στον εαυτό μου και τις δυνάμεις μου»

Φιλοσοφικό Ερώτημα: Αυτοεκτίμηση: εσύ, πόσο πιστεύεις στον εαυτό σου;

Τίτλος Εργαστηρίου: «Γέλα λαγέ»

Ερέθισμα: «Ο λαγός και η χελώνα», μύθοι του Αισώπου

Περιγραφή εργαστηρίου: Ζούσε κάποτε σε ένα δάσος ένας λαγός και μια χελώνα. Όταν μια μέρα η χελώνα συναντάει τον λαγό, ο λαγός γελάει μαζί της και την κοροϊδεύει πως με τόσο μικρά ποδαράκια, δε θα μπορούσε να φτάσει πουθενά. Η χελώνα τον προκαλεί να διαγωνιστούν σε έναν αγώνα δρόμου. Ο λαγός και πάλι την κοροϊδεύει αλλά δέχεται την πρόκληση της. Η χελώνα φοβάται ότι θα ντροπιαστεί και πως έκανε λάθος που προκάλεσε τον λαγό. Τι θα κάνει τελικά; Θα καταφέρει να πιστέψει στον εαυτό της και στις δικές τις διαφορετικές δυνάμεις;

2ο Βιωματικό Εργαστήρι

Θέμα: «Καταπιεστική συμπεριφορά, το δίκαιο και το άδικο και η ενσυναίσθηση».

Φιλοσοφικό ερώτημα: “Τι είναι το δίκαιο και τι είναι το άδικο: μπαίνοντας στη θέση του άλλου.”

Τίτλος Εργαστηρίου: «Αχ, βρε αλεπού τι μου έκανες»

Ερέθισμα: «Ο λαγός και η αλεπού»: μια λαϊκή ιστορία για την καταπιεστική συμπεριφορά, το δίκαιο και το άδικο και την ενσυναίσθηση.

Περιγραφή εργαστηρίου: Σ ένα δάσος, μια πονηρή αλεπού αποφασίζει να φτιάξει ένα δικό της σπίτι από πάγο. Όταν όμως αυτό, χαλάει με τις πρώτες ακτίνες του Ήλιου βγαίνει στο σεργιάκι για να βρει καινούργιο. Σε λίγο μπροστά της βλέπει το σπίτι του λαγού. Αφού τον ξεγελά, του παίρνει άδικο το σπίτι του και τον διώχνει μακριά. Στεναχωρημένος ο λαγός δεν ξέρει τι να κάνει. Θα μπορέσουν οι φίλοι του τα ζώα να τον βοηθήσουν; Θα μπορέσει να βρει λύση στο πρόβλημα του και να πάρει το σπίτι του πίσω; Θα καταφέρει η αλεπού να μπει στα «παπούτσια» του λαγού και να τον καταλάβει;

Κύκλος Α' (Β' και Γ')

1ο Βιωματικό Εργαστήρι

Θέμα: Ο ανθρώπινος χαρακτήρας: η απληστία στον άνθρωπο

Φιλοσοφικό Ερώτημα: “Η απληστία, το χρήμα και ο άνθρωπος”

Πηγή – Ερέθισμα: Λαϊκό παραμύθι «Το κουτσό λελέκι».

Περιγραφή εργαστηρίου: Ένας καλός και εργατικός γεωργός περιθάλπει ένα μεγάλο κάτασπρο πουλί όταν το βρίσκει πληγωμένο. Το πουλί για να τον ευχαριστήσει του φέρνει ένα δώρο για να τον ευχαριστήσει. Τρεις σπόρους καρπουζιού που θα κάνουν τρία πελώρια καρπούζια. Ο γεωργός θα καλέσει τους γείτονες και του συγγενείς του για να τα μοιραστεί. Όταν όμως τα κόβει έκπληκτος θα βρει χρυσάφι. Ο απληστος εγωιστής γείτονας του μόλις βλέπει το χρυσάφι θολώνει το μυαλό του και αναζητεί να μάθει το μυστικό. Μόλις μαθαίνει για το κάτασπρο πουλί βάζει στόχο του να το γιατρέψει με κάθε τρόπο. Θα τα καταφέρει να πάρει αυτό που θέλει; Μπορώ να πετύχει αυτό που θέλει; Ποιες οι συνέπειες της κτητικότητας;

2ο Βιωματικό Εργαστήρι

Θέμα: Ο ανθρώπινος χαρακτήρας - μελετώντας τον εγωισμό στον άνθρωπο

Φιλοσοφικό Ερώτημα: “Τί σημαίνει είμαι εγωιστής;

Πηγή – Ερέθισμα: Όσκαρ Ουάιλντ: «Ο εγωιστής Γίγαντας»

Περιγραφή εργαστηρίου: Ο εγωιστής γίγαντας του Όσκαρ Ουάιλντ είναι ένα γοητευτικό παραμύθι για τον εγωισμό και τη μοναξιά. Η συγκινητική ιστορία του γίγαντα που δεν άφηνε τα παιδιά του χωριού να παίζουν στον κήπο του φανερώνει πόσο αργά και με πόσο πόνο μαθαίνει κανείς να αγαπά και να εμπιστεύεται τους άλλους.

Κύκλος Β (Δ', Ε' και ΣΤ')

1ο Βιωματικό Εργαστήρι

Θέμα: «Τί είναι η φιλία; Βάζοντας τα όρια μου»

Τίτλος Εργαστηρίου: «Ο πιστός φίλος»

Ερέθισμα: «Ο πιστός φίλος», Oscar Wilde.

Περιγραφή εργαστηρίου: Που ξεκινά και που τελειώνει μια φιλία; Που και πότε πρέπει να λέμε “όχι” ακόμα και αν αυτό μας κοστίζει μια φιλία; Τι σημαίνει πραγματικός/ή φίλος/η; Μέσα από το ρεαλιστικό παραμύθι του “Ο πιστός φίλος”, ο μεγάλος Ιρλανδός δημιουργός Oscar Wilde καλεί τα παιδιά να σκεφτούν και να διαμορφώσουν τη δική τους στάση. Οι εμψυχώτριες ξεναγούν τα παιδιά σε ένα κόσμο εννοιών αξιών που προσγειώνονται στην σχολική τάξη και μέσα από αυτό το βιωματικό εργαστήρι που συνδυάζει δημιουργικά τις αρχές της φιλοσοφίας για παιδιά (ΦΥΠ), τις τεχνικές αφήγησης και θεάτρου/δράματος στην εκπαίδευση γίνονται κατανοητές και αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής τους ζωής.

2ο Βιωματικό Εργαστήρι

Θέμα: «Ο άνθρωπος και η έννοια της προόδου και της ανάπτυξης»

Φιλοσοφικό ερώτημα: “Είναι η πρόοδος και η ανάπτυξη πάντα θετική;”

Τίτλος Εργαστηρίου: «Η Ξένη»

Ερέθισμα: Μια ιστορία εμπνευσμένη από το σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο της ανεξέλεγκτης εκμετάλλευσης του περιβάλλοντος.

Περιγραφή εργαστηρίου: Σε ένα απομονωμένο χωριό, μια εταιρεία χρυσού έρχεται να «σώσει» τους κατοίκους του. Οι κάτοικοι είναι ευτυχημένοι στην αρχή, μέχρι που λίγα λίγα χρόνια αργότερα, πολλοί από αυτούς αρχίζουν να αρρωσταίνουν. Τι φταίει; Μια «Ξένη», έρχεται στο χωριό με απαντήσεις. Θα την εμπιστευτούν; Θα την προστατέψουν από την εταιρεία και τον Δήμαρχο; Τι συνέπειες θα έχουν οι αποφάσεις των κατοίκων για την κοινότητα και την ποιότητα της ζωής τους;

Βιβλιογραφία εργαστηρίων:

- Άλκηστις & Κουρετζής, Λ. (...) Θεατρική αγωγή 1. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Άλκηστις (1989) Το βιβλίο της δραματοποίησης. Αθήνα: Άλκηστις.
- Σέργη, Λ. (1987) Δραματική Έκφραση και Αγωγή του παιδιού. Αθήνα: Gutenberg- Παιδαγωγική Σειρά.
- Barton, B. & Booth, D. Stories in the Classroom: Storytelling, Reading aloud and Roleplaying with Children. Toronto: Pembroke
- Neelands, J. & Goode, T. (2010) Structuring Drama Work: A handbook of available forms in theatre and drama. Cambridge University Press.
- Neelands, J. (2002) Making sense of Drama: A guide to classroom practice. Oxford: Heinemann Educational Publishers.
- Winston, J. & Tandy, M. (2001) Beginning drama 4-11. London: David Fulton Publishers.

Χρήσιμες πληροφορίες

- http://archeia.moec.gov.cy/sd/92/theatriki_agogi_vivlio_ekpaideftikou.pdf
- http://www.theatroedu.gr/portals/38/main/images/stories/files/Yliko_Drast/EandT_educ_assort_Paignidia_Askhseis_2_GR.pdf

Προτεινόμενη Βιβλιογραφία:

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Ambrose, A., 1989, «Moore and Wittgenstein as teachers», Teaching Philosophy 12. https://www.pdcnet.org/scholarpdf/show?id=teachphil_1989_0012_0002_0107_0113&pdfname=teachphil_1989_0012_0002_0107_0113.pdf&file_type=pdf
- Dewey, J., 1980, Democracy and Education, John Dewey: The Middle Works, 1899-1924, τόμ. 9. Carbondale, SIU Press.
- Dewey, J., 1981, Experience and Nature, John Dewey: The Later Works, 1925- 195, τόμ. 1. Carbondale: SIU Press.
- Fisher, R., 2001, Philosophy in primary schools: fostering thinking skills and literacy. Reading, July 2001, 67-73.
- Fisher, R., 2003, Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom. Λονδίνο-Νέα Υόρκη: Continuum.
- Floyd, J., 2005, «Wittgenstein on Philosophy of Logic and Mathematics», στο: Shapiro, επιμ. (2005), The Oxford Handbook of Philosophy of Mathematics and Logic. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- Hacker P., M., S., 1986, Insight and Illusion. New York: Oxford University Press. Lipman, M., Sharp, A., Oscanyan, F., 1980, Philosophy in the Classroom.
- Philadelphia: Temple University Press.
- Lipman, M., 1988, Philosophy goes to School. Philadelphia: Temple University Press.

- Lipman, M., 1987, «Some Thoughts on the Foundations of Reflective Education», στο: J. Baron & R. Sternberg (επιμ.), Teaching Thinking Skills. New York: W.H. Freeman.
- Lipman, M., 1998, «Teaching Students to think reasonably: Some findings of the philosophy for children program». Philadelphia: Temple University Press.
- Lipman, M., 2003, Thinking in Education. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matthews, G., 1994, «The philosophy of Childhood», στο: Murrin, K. (επιμ.), Can Children do Philosophy? Journal of Philosophy of Education 34/2 (2000), 261- 279.
- Murrin, K., 2000, «Can Children do Philosophy?», Journal of Philosophy of Education 34/2, 261-279.
- Piaget, J., 1929, The Child's Conception of the World. Λονδίνο: Routledge and Kegan Paul.
- Unesco, 2011: Teaching Philosophy in Europe and North America. Παρίσι: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Unesco).
- Wilson, J., 1992, «Philosophy for children: a note of warning. Thinking», στο Murrin, K., επιμ. (2000), Can Children do Philosophy? Journal of Philosophy of Education 34/2, 261-279.
- Wartenberg, T. E., 2009, Big ideas for little kids. Αγγλία: Rowman & Littlefield Education.
- Wittgenstein, L., 1922, Tractatus Logico-Philosophicus Logisch-philosophische Abhandlung. Λονδίνο: Kegan Paul.
- Williams, M., 1999, «Rules, Community and the Individual», «The Philosophical Significance of Learning in Wittgenstein's Later Philosophy», στο: Williams M., 1999, Wittgenstein, Mind and Meaning: Towards a Social Conception of the Mind. Λονδίνο: Routledge.

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αυγελής, Ν., 2005, Εισαγωγή στη Φιλοσοφία, πέμπτη έκδοση. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης.
- Βενέτη Μ., 2001, Η διδασκαλία της φιλοσοφίας. Αθήνα: εκδ. Παπαδήμα. Γασπαράτου, Ρ., 2007, «Φιλοσοφία του κοινού νου και φιλοσοφία για παιδιά: Δύο αντικρουόμενα φιλοσοφικά εγχειρήματα», Παιδαγωγικός Λόγος 2, 141-153. Γκιούρας, Θ., Immanuel Kant - Η Διένεξη των Σχολών. Αθήνα: Σαββάλας.
- Dewey, J., 1926, Το Σχολείο και το παιδί, μτφρ. Δ. Σωτηρίου. Αθήνα: εκδ. Αθηνά.
- Dewey, J., 1980, Εμπειρία και Εκπαίδευση, μτφρ. Λ. Πολενάκης. Αθήνα: Γλάρος.
- Elliott, S., Kratochwill, T., Littlefield Cook, J. & Travers, J., 2008, Εκπαιδευτική Ψυχολογία. Αποτελεσματική Διδασκαλία, Αποτελεσματική Μάθηση. Αθήνα: Gutenberg.
- Εξαδακτύλου Νίκη-Αθηνά, 2012, Φιλοσοφία για παιδιά - Βασικές έννοιες: Άνθρωπος - ζώο (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Haynes, J., 2008, Τα Παιδιά ως φιλόσοφοι. Μάθηση μέσω έρευνας και διαλόγου στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, μτφρ. Γιάννης Τζαβάρας. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Houssaye, J., 2000, Δεκαπέντε Παιδαγωγοί, σταθμοί στην ιστορία της παιδαγωγικής σκέψης, μτφρ.

Δ. Καρακατσάνη. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Καντ, Ι., 2004, Κριτική του Πρακτικού Λόγου, μτφρ. Κ. Ανδρουλιδάκης. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Καντ, Ι., 2004, Περί Παιδαγωγικής, μτφρ. Π. Σιδερά-Λύτρα. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κάλφας, Β. & Ζωγραφίδης, Γ., 2006, Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Καρέλου, Μαρία-Άννα & Σταματοπούλου, Μάρθα, 2012, Σχεδιασμός και εφαρμογή ενός προγράμματος Φιλοσοφίας για Παιδιά στο νηπιαγωγείο (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Κυπριανός, Π., 2007, Παιδί, Οικογένεια, Κοινωνία. Ιστορία της προσχολικής αγωγής από τις απαρχές ως τις μέρες μας. Αθήνα: Gutenberg.
- Κωβαίος, Κ., 1996, Όλα κυοφορούνται μες στη γλώσσα. Δοκιμές στη Φιλοσοφία του Wittgenstein. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Lipman, M., 2004, Η Σκέψη στην Εκπαίδευση, μτφρ. Σαλαμάς. Αθήνα: Πατάκης.
- Μαρκής, Κ., 1996, Υπό τη σκιάν του Πλάτωνος. Αθήνα: Στάχυ.
- Μπενιέ, Ζ.-Μ., 2001, Ιστορία της Νεωτερικής και Σύγχρονης Φιλοσοφίας, Φυσιογνωμίες και Έργα, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, 2^η έκδοση. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Νικολιδάκη, Σοφία, 2005, Φιλοσοφία για παιδιά-κριτική προσέγγιση του προγράμματος του Matthew Lipman (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Ντούσας, Δ., 2016, Απλά μαθήματα φιλοσοφίας για παιδιά. Αθήνα: Μένανδρος. Παπανούτσος, Ε. Π., 1971, Ιμμάνουελ Καντ – Δοκίμια. Αθήνα: Δωδώνη.
- Piaget, J., 1979, Προβλήματα Γενετικής Ψυχολογίας, μτφρ. Φ. Ψελλός. Αθήνα: Υποδομή.
- Piaget, J., 1979, Ψυχολογία και Παιδαγωγική. Αθήνα: Λιβάνης.^[1] Τριλιανός, Θ., 1997, Η κριτική σκέψη και η διδασκαλία της. Αθήνα: Τελέθριον.
- Φιλιπποπούλου, Β., 2000, Η παιδαγωγική του Καντ ως Κλασικό Παράδειγμα της Νεωτερικής Παιδαγωγικής (διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Χατζηστεφανίδου, Σ., 2011, Η κίνηση «Φιλοσοφία για Παιδιά» (P4C, PfC) ως μελέτη περίπτωσης διεθνούς διάχυσης μιας καινοτομικής σχολικής πρακτικής (Πανεπιστήμιο Κρήτης). http://philosophicalbibliography.com/attachments/140_Xatjistefanidou-Eisigisi-2011.pdf
- Vygotsky, L., 1993, Σκέψη και Γλώσσα, μτφρ. Α. Ρόδη. Αθήνα: Γνώση. Wittgenstein, L., 1977, Φιλοσοφικές Έρευνες. Αθήνα: Παπαζήσης.